

ЭНГИЭЛИ

Нам улууһун хаһыата — 1935 сыл алтынны 5 күнүгэр төрүттэммитэ

Тыл — омул баар-суох сыаннаһа уонна быстыспат бэлиэтэ. Хас биһирдии норуот бэйэтин ураты майгыннаах культуратын, үгэстэрин, тылын харыстыыр сувереннай бырааптаах.

Саха Республикатын Тыл туһунан Сокуонуттан

ДЬАҔАЛТА КОЛЛЕГИЯТЫГАР

Улуус хаһыатыгар суруттары хаамыытын туһунан

1998 сыл бастагы аңарыгар хаһыакка суруттары хаамыытын туһунан «Энгиэли» хаһыат редактора Касьянов В. Г. информациятын истэн баран суруттары көбө суох ытылларын бэлиэтиргэ. Улуустаагы хаһыакка үбүлээһин ситэ хааччылыбатах кэмгэр хаһыакка суруттары түмүгэ улуус хаһыатын редакциятын материалнайдык хааччылыгыга быһа орууллаабын ыйарга. Улуустаагы хаһыат бюджетин итэбэһин аччатар сыалтан 1998 сыл бастагы аңарыгар сурутууну 2150 экзemplярга тириэрдэри ситиһэргэ.

Үөһэ ахтыллыбыкка олобуран дьаһайбын:

1. Олохтоох дьаһалтала баһылыктара нэһилиэнньэ ортотугар улуустаагы хаһыакка эһин суруттарыны түс бэйэлэрин хонтуроолларыгар ылаалларыгар (Сыһыары хос тигиллэр).

2. Дьаһалтала баһылыктара, тэрилтэлэр, учреждениелар салайааччылары, улуус дьаһалтатын управлениелара уонна отделлара тэрилтэлэригэр «Энгиэли» хаһыакка ведомственной сурутууну ытылларын хааччыалларыгар.

3. Улуус хаһыатын редакцията (Касьянов В. Г.), федеральной почтовой сибээс Намнаагы узела (Спиридонова М. И.) хаһыакка сурутуу хампаанньатын үрдүк таһымна тэрийэн ытылларыгар.

4. Бу дьаһал туолуутун хонтуроулааһыны улуус баһылыгын I солбуйааччы Иванов Е. Е. сүктэргэ.

Улуус баһылыга
А. Н. ЯДРЕЕВ.

«УЛУУС ХАҔАТЫГАР СУРУТТАРЫ ХААМЫТЫН ТУҔУНАН» КОЛЛЕГИЯ УУРААҔАР СЫҔААРЫ

Нэһилиэктэринэн хаһыакка эһин сурутуу разнардката. Бастагы колонка — нэһилиэктэр, иккис — хаһыакка сурутуу экзemplяра, үһүс — сурутууга эпиптэттэх баһылыктар.

Үөдэй	70	Соловьев М. Д.
I Хомустаах	140	Горохов Н. Х.
Партизан	60	Евсеева С. Д.
Хамадатта	150	Захаров Н. Д.
Аппааны	100	Кутяркин В. Г.
Граф Бизерэгэ	40	Кутяркин В. Г.
Бөтүг	40	Кайгородов И. П.
Модут	60	Дьяконова Е. Н.
Хатырык	110	Собакин Е. Н.
Көбөкөн	50	Потапов В. Е.
Арбын	30	Ильина Е. П.
Түбэ	30	Лукина Р. Е.
Хатас	40	Тихонов К. Н.
Салбаа	20	Корякин С. П.
Таастаах	15	Герасимов В. И.
Искра	15	Федоров Д. П.
Фрунзе	10	Ядрихинская И. Г.
Нам с.	380	Корякин Д. П.
Никольская	30	Потапов Г. С.
Барыта:	1390 экз.	

БЫЫБАР — 97

Хонон турдахпыт ахсын быыбарбыт чугаһаан иһэр. Онон да буолуо, редакцияба наадалаах депутатка кандидаттар, кинилэр итэбэллээх дьонноро араас бопуруостары быһаарса сылдьаллара үтөүгэ кубулуйда.

Саха Республикатын Государственной Мунһабын (Ил Түмэн) Представителлэрин Палататыгар, Нам—Кэбээин 30 №-дээх быыбардыыр уокуругар Нам улуунун тэрилтэлэрин коллективтара депутатка кандидатынан туруорбут, СР опера уонна балет государственной театрын директора Гаврил Гаврильевич Местников биһинэхэ ыалдьыттаата. Хаһыат корреспондента депутатка кандидат итэбэллээх дьоннорун тустарынан кэпсэттэ.

Итэбэллээх дьоммор эрэнэбин

— Саха кэпсэтэр киһитэ кимтэн кининээбин, хантан хааннаабын туһулаһар идэлээх. Ону аһыйах тылынан абааччыларга билиһиннэр эрэ.

— Мин төрөппүттэрин Мария Максимовна, Гаврил Иосифович Местниковтар Уус-Алданга төрөөбүттэрэ. Ийэм идэтин бухгалтер, аһам сэрин кыттыылааба, инбэлиитэ. Сааһын тухары эргингэ үлэлээбитэ. Мин Бүлүүгэ төрөөн баран орто оскуоланы нулевой кылаастан сабалаан Намга бүтэрибим.

— Эн итэбэллээх дьоннорун хайдах таллыһар?

— Бастатан туран кинилэр дьонго-сэргэбэ, үлэлэригэр сыһыаннарын болгомтобо ылбытым. Бэйэлэрэ үчүгэй өттүлэринэн нэһилиэнньэбэ билибит дьону талбытым. Бэйэлэрин үлэлэринэн, олохторунан, өйдөрүнэн-санааларынан, билигини ыраахатартан хайдах тахсары тобулар, инники хардыыны булар дьонго тирэбэрдим.

— Кинилэр тустарынан аһыйах тылла эт эрэ.

— Кинилэргэ махталбын тиэрдэбин уонна манньк дьону итэбэллээхтэринэн ааттыбын:

НАМ УЛУУҔУН ДЬАҔАЛТАТЫН БАҔЫЛЫГАР А. Н. ЯДРЕЕВКА, ҮӨРӨХ УПРАВЛЕНИЕТЫН НАЧАЛЬНИГАР Н. Г. ДЬАЧКОВСКАЯБ АҔАБАС СУРУК

Эһинэхэ бу АһаҔас Суругунаан 1996—97 сыллардаагы үөрөх дьылыгар Россияба «Сыл оскуолата» буолбут I Хомустаах оскуола-комплексин учууталларын коллектива бэйэлэрин олохторугар үөскээбит кыһалбаларын тиэрдэллэр.

Быйыл кыһына хойутаан да кэллэр хабараанньк тымынан турда. Ити тымыны оҕолорбутугар, сиэниэрбитигэр,

биһинэхэ тонууну аҕалла. Олорор дьыэлэрибитин итинэн кыһан хааччыбат буоллубут. 1996—97 сыллардаагы үөрөх дьылыгар көрүлүбүт коммунальной өгөлөр: маһынан, чоғунан хааччылыы кыһан оғонуллубатылар. Дьыэ-уот тоғ хаһа буоллабына, туһааннаах үлэлиир эйгэбэ үгүс ыраахаттары үөскэтэр, үөскэтэз дағаны.

Убаастабыллаах дьаһалтатын тойотторо!

Улуус атын да оскуолалары учууталлара манньк балаһыаннаба ололорло буолуо дьин учууталлар кыһалбаларын өйдөөн, суһал быһаарыыны ылынааххыт дьин эрэнэбит.

I Хомустаах оскуола-комплексин учууталлара 27 киһи илии баттаабыт.

В. СЫРОМЯТНИКОВ кэпсэттэ.

Аркадий Михайлович Алексеев, Кэбээин улуунун бочуоттаах гражданина, республикаба кинигик билибит мелодист. Дмитрий Федотович Алексеев, «Нам» УПХ директора, норуот хаһаайыстыбатын үтөүлээх үлэһитэ. Нина Николаевна Тимофеева, улуус эргинин эйгэтигэр үгүс сылларга үрдүк оғорумтуолаахтык үлэлээбит, норуот хаһаайыстыбатын үтөүлээх үлэһитэ. Слецов Платон Алексеевич, исторической наука кандидата, СГУ доцента. Федоров Владимир Николаевич, Кэбээин улуунуттан төрүттээх, нуучча поэта.

Итэбэллээх дьонум Кэбээигэ сылдьар кэммэр, быыбардааччылары кытта таһаарылаах үлэни ытыахтара дьин эрэнэбин.

— Гаврил Гаврильевич, эйгин депутатка кандидатынан туруоруллубуккуна редакция коллективин уонна «Энгиэли» хаһыат абааччыларын ааттарытан эбэрдэлиибит. Уокурукка үгүс кандидаттар ортолоругар ситиһинилэри бағарабыт.

РЕГИСТРАЦИЯ БҮТЭИКТЭЭХ ТҮМҮКТЭРЭ; ТОБҮС КАНДИДАТ БУОЛЛА

30 №-дээх Нам—Кэбээин быыбардыыр уокуругар Государственной Мунһах (Ил Түмэн) Представителлэрин палататыгар регистрациялааһын түмүгүнэн барыта 9 депутатка кандидат буолла. Кинилэр бу бааллар: Е. А. Пахомов, Н. В. Якомин, Г. Г. Местников, Н. С. Сивцева, А. Д. Иванов, М. И. Слецов, Судьаай-Дьөгүөссэ, И. А. Попов, М. И. Сыромятникова.

Иванов Афанасий Дороевич, 1949 с. төрөөх, үрдүк үөрэхтээх, саха, Якутский к. ололор, Государственной Мунһах (Ил Түмэн) Представителлэрин палататын депутата, Кэбээин бөһүөлөгүн быыбардааччыларын бөлөбүнэн туруорулунна.

Судьаай-Дьөгүөссэ, 1963 с. төрөөх, Дьокуускай к. олохтобо, «Лик» фирма генеральной директора, Үөдэй орто оскуолатын быыбардааччыларынан туруорулунна.

Слецов Михаил Иванович, 1940 с. төрөөх, Якутский к. олохтобо, суһал быһылааннарга СР госкомитетин кылаабынай специалиһа, СР коммунистической партиятын туруорулунна.

Попов Иван Алексеевич, 1956 с. төрөөх, үрдүк үөрэхтээх, Якутский к. олохтобо, саха, Государственной Мунһах (Ил Түмэн) хонтурооллуур комитетин сүрүннүүр специалиһа, Намнаагы «Сельхозтехника» сабылаах акционерной общество быыбардааччыларын бөлөбүнэн туруорулунна.

Сыромятникова Матрена Ильинична, 1950 с. төрөөх, саха, орто анал үөрэхтээх, Нам олохтобо, СР дьахтар фермердэрин ассоциацияларын президеһэ, Аппааны бөһүөлөгүн быыбардааччыларын бөлөбүнэн туруорулунна.

Биһиги корр.

Бээтинсэбэ «Энгиэли» хаһыат телемарафона буолан ааста. Биһир бигэ этнэххэ сөп — улуус дьон-сэргэтэ хаһыат хайдах дағаны баар буолуохтаағар, оннооғор сэрин, сут тыйыс сылларыгар хаһыат сабыллыбатағар санааларын эттилэр. Ол курдук, марафон кэмигэр дьыбэ сурутууга 78 сайаапка киһирдэ. Мантан жеребьевка түмүгүнэн уон киһи босхо суруттарыга тигистэ.

Тэрилтэлэртэн, биһирдизин дьон — барыта 20 киһи кэлэн аһаҔас эфиринан улуус хаһыатыгар сурутууга нэһилиэнньэ көхтөөхтүк кыттарыгар ыңырдылар уон-

на ким туох кыахтаағынан көмө оғороллорун биллэрдилэр. Дьинэр, бу үп-харчы өттүнэн кырымчык кэмгэ биһиги быһаччы материалнай көмөнү эрэйэр санаабыт суоға, кылаабынайа телемарафон нөңүө 1998 сыл бастагы аңарыгар сурутууга нэһилиэнньэ киһи болғомто-тун тардыы соругун туруорурумуппут.

Бу күн студияба кэлэн телемарафонна быһаччы кыттыспыт улуустаагы үөрөх управлениетыгар, ыччат отделыгар, «Ленагаз», «Нам-

газстрой», Улуспо, «Техкомпунэнерго» тэрилтэлэригэр, Доруобуйа харыстабылын управлениетыгар, улуустаагы пенсионнай сулуусаба, М. Аммосов аатынан фондаба о.д.а. өссө төгүл барба махталбытын тиэрдэбит. Чааһынай предприниматель Н. К. Москвитин 500 литр бензининэн көмөлөһөргө этинтэ олус күрэхсэбиллээх. Саха эстрадатын сулуостара Александр Бурнашев, Аскалон Павлов кэлэн нарын ырыа бөлөхтэтилер, биһир концерт гонорарын редакция

туһатыгар биһэрэгэ быһаарыммыттарын биллэрдилэр. Коллегаларбыт — федеральной-почтовой сибээс коллектива — хаһыаты тарҕатыттан ылаахтаах суумаларын I бырыһыан аччалпыттара төһүү көмө буолар. Улуус дьаһалтатын специалиһа А. Кобыков бэйэтин суотугар 5 киһини хаһыакка суруттар санаалааға сонун уонна соһуччу түгэнинэн буолла.

Пенсионердар, үлэ тыл ветераннара Прокопий уонна Марфа Ядрихинскайдар

кэлэн улуус хаһыата өрүү баар буоларыгар истин тылларын эттилер уонна харчынан көмө тиксэрдилэр. Бу ама кими долгуппат буолуой? Дьыала хаһыакка көмө сууматыгар буолбатах, дьон-сэргэ ис санааларытан бүгүн редакция иннингэр тиэрибит кыһалбаны үлэстэллэригэр, туораттан кэтээн олороочу буолбакка, быһаччы тирэх көмө буолалларыгар сьтар.

Марафон ааста, ол эрэн кэккэ нэһилиэктэртэн, тэрилтэлэртэн бу акцияны хо-

йутаан билэн кыттыбакка хаалбыттарыгар хомолтолорун биллэрдилэр. Оноуоха биһир этнэхпитин сөп: марафон биһир күннэхэ мероприяте, оттон сурутуу мантан салгы ахсынны 25 күнүгэр дьэри барыаба. Бу кэмгэ улуус хаһыатын чөлүгэр хаалларга бағалаах тэрилтэлэр, бааһынай хаһаайыстыбалара ханан бағарар көмө оғорор кыахтаағар. Улууспут хаһыаттаах буолара — барыбыт дьыалабыт!

В. КАСЬЯНОВ,
«Энгиэли» хаһыат редактора.

МАРАФОН ААСТА, КӨМӨ САЛБАНАР

ПАРТИЗАН СЭЛИЭННЬЭТЭ ПРОТОПОПОВ ЕГОР АФАНАСЬЕВИЧКА

ААТЫРБЫТ ОТЧУККА АҢАБАС СУРУК

ДЬӨГҮӨР, ДОРООБО.

Дьэ, доҕоор, кэм-кэрдин дьээбэтэ дьин дьикти буолар эбит. Биир балтылаахпытгар дьэтин көндөйүн бүтэрэн, аны күһүн хайдах эмэ гынан олохтообут киһи дьин санааҕа ылларан, түһээн да баттаппакка сырыттаҕына коммунистар уонна народнай-патриотическай күүстэр ыгыран ылан «Намынан Кэбээйинэн үлэлээбитин, парламенна биир күүстээх бөлүгүнэн кириэрбитигэр электроннай уонна маасабай информация средстволарыгар эн курдук сабыдыллаах журналист наада» дьинээр, этэргэ дьылы, Ил Түмэн охсуһуутун хонуутугар умса аньан кэбистилэр.

Оттон соһуйан, саарбахтаан туран санаатахпына, кырдык да чугуйар сир суох эбит. Хаһыакка үлэлээбитим үйэ чинлэрин устатыгар албыны-көлдүбүн утары охсуһан баран туора ойон хааллахпына кутас-хоргус киһинэн аатырар эмиз да сүрүкэтэ бэрт, онно эбии правительствоттан аһаан олорор хаһыаттар тыа сирэ «туругурда, тубуста!» дии-дии чоргуйалларын илэ харакпынан көрөр инниттэн эмиз сөбүлэстим. Ол эрэри мин итинни билбэт буолбатахпын. Дьыгы сабаттан бу күнгө дьэри тойон, былаас «тук» дьэбитин хоту утуулар ууларын умһан, ачыктыылларын да аахсыбакка үлэ туһа дьин умса-төннө түспүт сахам дьонунан сылларга муспук баайдар-дуоллара хайдах курдук арыах сүл иһигэр күдүнгэ көтө. Ханна баалларый уонунан механизированнай хотонор, тупсагай сайылдыктар, гаражтар, мастарыс-кыайдар, «Бардылаах» курдук модун мелиоративнай системалар? Арай үлэтэ суох элбээтэ. Кинилэр сарсынгы сир киллэртэрин хайдах булар эрэ туһунан саныйыллар, барар-кэлэр сирдэрэ суох буолан дууһалара айманар. Киһи буолан бу орто дойдуга төрөөбүт сүрүн аналларыттан — үлэттэн матыылара ынырык суол дии саныйбын. Танаралара дьин баар буоларына дьону маньык турукка киллэрбиттэри бырас-ты гыһыан сатамат.

Манна биир билэр ылбар сырыттым. Уонча сылаабыта, доҕорум Николай Колпашиков салайарын сабана, олох-дьаһах өгөтүнэн хааччылар комбинат икки сүүһү арыый кыайбат үлэһиттээх эрдэбинэ, бу ылал ийэтэ бастыг иистэннэг быһытынан биллэрэ, оччолорго син хоп курдук олоруттара. Билигин ол тэрилтэбэ отучка буолан хаалбыттар. «Аһаххытын баардаххытына түүһүрү иистэннэг!», — диир эбит бэйэтэ иксыабыт салайааччылар. Дьэ, бу туох алдырхайай! Агардас сир эр килиэбин туһугар ол элбэх иитимбилээх сөбөтөх дьахтар охтон түһүр дьэри үлэһиттээх үһү. Оттон оболорун туһунан таһыннарар, үөрэттэрэр? Ол эрэйдээх сууккаҕа түөрт-

биэс эрэ чаас утуулар — наар эбин харчы киллэринэн айабын иттээри иистэнэн тахсар. Нам сиригэр итинник олохтоох сүүһүнэн мал баара чакчы.

Остуоруйаҕа кэпсэнэрин курдук баайдаах түөрт сүүс тыһыынчаны кыайбат ахсааннаах саха дьонно хайдах маньык быстыынына олох дьайыгар бырабылынына? Итини үгүстөр сыһаа реформа сабыдыла дэһэллэр. Буолуон да сөп. Ол эрэри дьин кистэлэнэ үбү-харчыны, сахалыы эттэххэ, марай-сарай туттууга сьтар. Чэ, холобур эн кырыымчык оттоох эрэригин кыһыл көмүһүнэн хотону туттаҕына ынарын үүтэ онтон элбээн кэлиэ, төрүөбүн төлөһүө дуо? Дьокуускайы аатырдар тутуулары ылан көр. Кырдык киһи үөрэ көрөр тутуулаара. Оттон ити тутууларга үлэлээбит омук дьонугар төһө харчы төлөмүтүн норуоттан кистээбитэ буолан сөрдөөллөр. Биэс сүл иһигэр төһө үбү-харчы ороскуоттанна? Истиэххин тиэтэйдэххинэ — үс миллиард доллар. Итини солкуобайга таһаардаххына эн нэһилиэтин дьонун баттабын ахсаанынааҕар быдан элбэх сыыспараны ылына. Онно эбии уулуссалар кытыы өтүлэрин бетонунан үрэттигэ — бордюрдаһынна сүүһүнэн миллиард солкуобайы «хара омуктар» хармаанарыгар сымтибит. Ол барыта, республика иһигэр эргийбэккэ, Кавказ хайаларын ханчааннарыгар саста, сөрбөтө пушка, автомат буолан дьон хаанын төһөр да буолуларына көнүлэ.

Сахалар аҕыс уонча бырыһыаннара тыа сиригэр олоролор дэһэллэр. Ити «халлаанга көппүт» харчыны кэмчилээбиппит, муус катого тутууну, бордюрдары оҕорууну, Комдрагмет дьэтин киэргэтинин арыый тохтоо түспүтүт буоллар, арааһа, тыа сирин дьонно маньык турукка кириэр суох этилэр. Оттон бүгүн бааһынай хаһаайыстыбалара үп-харчы, кредит суоҕар тэлтэрэн дьону үлэнэн хааччылар аналларын сүтэрэн эрэллэр. Дьон сытыта, өйдөөбө да дьин этэ, кыбыстыбыттарын да иһин, коммерция обочотуттан тахсан норуоттарыгар чэһинэйдик сулууспалыылларыгар аан сабылына. Ити дьонго чэпчэтиллээх, үһүн болдохтоох кредити биэрэн тыа хаһаайыстыбатын бордодукусуатын оҕорон таһаарар араас линиялары үлэлэтэн дьону үлэлээх оҕорууга туһаайааха баар этэ.

Билигини, коммунистары, народнай-патриотическай күүстэри, урукку олоххо талаһа сатыыллар дьин сирэй-харах аһыааллар. Оттон НПК лидердэригэр биридэстэрэ Аман Тулеевы норуот тоҕо өрө тутарын көрбөтөбө-истибэтэбэ буолаллар. Ол дьингэр былааска кэлбэттэр норуот муспук харчытын талыттарынан айбардылларын, уоралларын сирэй саптыылара. Ону утарыны, саралы тардыны араас албаһынан мэ-

һэйдэһэ сатыыллар. Дьингэр, реформа дьин тыл үчүгэй өттүгэр сайды дьин өйдөбүллээх. Оттон ити биһиэхэ төттөрү буолан табыста. Былаас кытта реформаланахтаах. Ол кыаллыбата. Холобур, Сергей Яныгин курдук биригэ сулууспалаабыт табаарыстарын малларын-салларын уоран сууттана сылдыбыт урдугу Правительство председателин солбууааччынан, өссө онно топкоко үбү-харчыны эрдьэһтиир Минфин министрин эбээһинэһин толорооччунан анаатылар. Уоруйахтын эйэлээр былаас кыттыгаска уорбаланыан сөп дьин итин этэн эрдэхтэрэ.

Билигин сорохтор, олоҕор ортолоругар доҕотторум кытта, юрист үөрэбэ суох эрэригин тоҕо сокуону түстүүр палатаҕа кириэ сатыытын дьин хомуруйаллар. Ил Түмэн туһунан сокуонга хайаан да юрист эрэ талылыахтаах дьин суруллубатах ээ. Оттон ыдыллыбыт сокуоннары дьонго-сэргэбэ тиэрден, хонтуруоллаан үлэлэтэр туһунан билбэттэр. Мин санаабар, бүгүнгү Ил Түмэн алын палататын норуотка агардас сокуону эрэ оҕоруунан дьарыктанар дьин өйдөбүлү биэрбитэ охсуулаах буолан табыста. Дьингэр, сокуон боростуой үлэ киһитин интэриһиттэн тирээрэн оҕоһулууохтаах. Ол иһин депутат норуот алын аранатын олобун үчүгүйдик билиэхтээх, олбу мэнгэбэ, нация интэриһиттэн тэйиччи политическай охсуһуу ухханыгар кириэн биэрбэт чэһинэй киһи буолуохтаах. Мин иньэ дии саныйбын.

Эн итинтэн чугас киһи Алексей Парниковка, Проккопий Соловьевка, Дмитрий Аргуновка, Николай Шестаковка, Иннокентий Колесовка мин эбэрдэбин тиэрт эрэ. Мингин өйөөбөт да буоллаҕарына, кинилэргэ уруккум курдук убаастабылым кылаана да кыларыйыа суоҕа. Онно саарбахтаабатыннар. Кэм-кэрдин дьон өйүн-санаатын олус уларытар эбит. Ол эрэри кинилэр — дьин тохпук көлөһүннэринэн улуустарын аатырдыбыттар — олох маньык бас-батта сайдытын кытта эйэлэһиэхтэрэ дии санаабалпын. Алдыатар айардааҕар дөбөнүн кинилэр мингиннэбэр ордук биллэлэр. Бүгүнгү айгыраһыны тохторот туһугар дьону үлэнэн хааччытыттан ордук сорок баарын көрбөспүчү. Тыа сирэ чөл турукка кириитигэр кырата уонча сүл наада буолуо дии саныйбын. Оттон уолуһуйбакка тугу эмэ гыһааха, сүбэбитин холбоотохпутуна сатанар. Ол барыта Ил Түмэнгэ тийэн түмүллэрин умнар сатамат. Иньэ дьин тиэрдээр.

Чэ, чэгэн-тиргил буол. Билигин да үлэ үөһүгэр сылдыаргыттан үөрэбин.

Михаил СЛЕПЦОВ, Ил Түмэн депутакка кандидата.

Идэни таларга олук буолар

Мин «Сайды» оҕо эйгэтин дьэтигэр 1994—96 үөрэх сылларыгар методичинэн үлэлээбитим. Коллектив уопсай үлэтин соруғунан сүүһүнү үөрэнэччи — сарсыһыны саха саргытын салдааччыны иитэн таһаары, үөрэх кэнниттэн дьобурдарын сайыннаран олоххо бэлэмнээх буолууларын хааччыыны буолбута. Директорбытын Винокурова Анастасия Николаевнаны үлэтигэр олус бэриниллээх, үрдүк эһиптиэниэтээх, ирдэбиллээх салайааччы быһытынан уонна төрөөбүт нэһилиэгэ сайдарыгар кыһанар, таһаарылаахтык үлэһиттэр энтузиаст киһинэн сыаналыбын. Ово эйгэтин дьэтигэр 12 араас куруһуоктар үлэлээбиттэрэ. Куруһуоктар үлэлэрэ кэккэ ситиһилэрдэхтэрэ. Холобур, улууска ытыллыбыт картинг күрэхтэһитигэр (сал. Охлопков П. П.) биһиги оҕолорбут 12 миэстэни ылбытара. Радиотехническэй олимпиадаҕа (Данилов А. Т.) Пестряков Степа, Новгородов Юра эмиз 1 миэстэлэммиттэрэ. Ити сө-

мэй кыайылар, оболору олох киһи аартыгар үктэрнэллэригэр, иһинки идэлэрин талалларыгар олук буолбута чуолкай, ол курдук Степа Пестряков билигин СГУ физическай факультетын II курсугар үөрэнэр. Саха фольклорун тарбагыга Орлова Я. П. салайар «Умсулдан» фольклорнай түмсүүтэ элбэх оҕо талаанын таба арыйар. Кини үөрэппит оболоро улууска, республикаҕа ытыллар араас конкурстарга өрүү миэстэлэннэлэр. Ол курдук, Рожина Таяя «Оһуохай» конкурсугар республикаҕа лауреат буолбута.

Ханнык баҕарар ийэ, эбэ олобор наадалаах, аалсыһар дьарыга — инс, араас оҕоһуоттары оҕоруу, тигии. Ово эйгэтин дьэтигэр «Айыһа» инс куруһуога үлэлээбитэ. Салайааччы В. Д. Башева бэйэтэ миһдэр иистэннэг, талааннаах тарбахтаах, таһаһы, түүнү дьүөрэлэни тигэр буолан, кыыс аймағы умсугутар гына дьарыктанара.

Ону тэнэ бэйэтэ туспа суоллаах-иистээх араас тэриллэртэн кэрэхсэбиллээх дьикти киэргэллэри, паннолары айар, онно оболору уһуйбут Охлопкова А. Е. салайыт «Уран тарбахчаанар» куруһуок бэркэ үлэлээбитэ. Биир сылга А. К. Бурашев салайыт изостудията үлэлээбитэ. Оболор манна дьарыктаналларын олус сөбүлээбиттэрэ. Уруһуйуан эрэ мунурдаммакка, араас мааскалары, остуоруйа теоридарын сирэйдэрин оҕороллор.

С. А. Жиркова «Үүнэһин» куруһуогу салайыта. Дьин кэрэ сибэккилэрин, араас үүнэһилэри олордуттан, бүүбөйдээһинтэн саралаан, аан дойду флоратын, фаунатын кытта билиһиннээр этэ. Ону таһынан обуруот аһын хас да көрүңүн, сайынгы сибэккилэр сизмэлэрин расадалаан олордун, сайыны быһа көрүү-харайыы түбүктээх үлэтэ сүктэриллэрэ. «Хатыгчаан» — киһи туттар туттаах куруһуоктук этэ. Салайааччынан педагог Т.

М. Соловьева кыһамнылаахтык үлэлээбитэ. Наставник, норуот мастара Новгородова М. И. олохтоон барбыт үгүстэрин ыһыктыбакка, өссө кэнэтэн, көмүс тарбахтаах тигээччи туоска үлэлээр ньымаларын пропагандалаан, брошюралары оҕорбуппук. Мин үлэһити сылбар бу куруһуокка эдэр, үөрэбин сана бүтэрбит Константинова Н. К. норуоптук үтүө сизиртэр оболору уһуулары, угуулары кэрэхсэбиллээх дьыалаһы саргылаары үлэ үөһүгэр айымнылаахтык үлэлэпэн барыта.

Тэрилтэбит иһинэн төрөөбүт нэһилиэкпит, улууспут историятын, олобун-дьаһаҕын, чулуу, киэн туттар биир дойдулаахтарытын сийли билиһиннээр «Кырааһы үөрэтэр» музей баар. Бу музей үлэтин Саха АССР үтүөлээх агронома Герасимов И. М. салайыта.

Ох тыллаах, сытыы өйдөөх, суруйар дьобурдаах оҕолор талааннарын арыйар уонна сайыннарар сыаллаах-сорукутаах «Юный корреспондент» куруһуок үлэлээбитэ. Салайааччы Иванова М. Е. бэйэтэ филолог идэлээх, холку-мааны аҕа табаарыс. Куруһуок өр сылларга утумнаах үлэтин иһин «Кэскил» хаһыат иһинэн анал нүөмэрдээх «Чолбон» корпороска тийэ үүммүтэ кэрэхсэбиллээх. Билигин оҕолорбут суруйууларын, сонуннарын улууспут «Энисиэли» хаһыатыгар, «Кэскилбитигэр» аабабыт.

Улэм иккис сылыгар куруһуок саҕа салайааччылар эбиллибиттэрэ. Ол курдук, айылбаттан сылыга ураты сыһыаннаах Константинов В. С. «Ковеводство» дьин ааттаах саҕа хайысхалаах куруһуогу саҕалаабыта. Иккис саҕа салайааччы Филатова В. П. билигин кэм сайдар олобун балысхан хардытыгар түбэһиннэрэн оҕо телестудиятын салайыта. Оччолорго биир видеокамераттан, ыраас видеолентаттан саҕалаан «Ылык» ааты иһеринэн, билигин олохтоох видеобизирингэ бэйэтин миэстэтин биһикти булла дии саныйбын. Ол кэмнэргэ симик да буоллар бастакы интервьюлар, сюжеттар, видеоматериаллар, клиптэр дьон-сэргэ дьүүлү-

гэр тахсаллара. Телестудия үлэтэ бастаан общественной төрүккэ олобуран биир-биэс харчыта суох саҕаламмыта. Анастасия Николаевна, мин, Александр Константинович буолан нэһилиэһиңгэ күөх экранынан тахсыыны тэрийбиппит. Эбэрдэлэри, биллэринлэри, сонуннары кэпсиининэн мунурдаммакка, араас ис хоһоонноох тематическай биһирилэри бэлэмнииргэ үгүс сырабытын, бирнэмэбитин уурбуппутун ааҕан сиппэкки.

Былаан быһытынан оскуола, улуус иһинэн ытыллар быһастакаларга өрүү көхтөөхтүк кыттарбыт, ол үлэбит сүрүн халбаһнаабат хайысхата этэ. Утүө тылларынан ахтыам этэ техническэй үлэһиттэри М. В. Куличкинаны, Н. В. Степанованы, ветеран үлэһити Е. В. Степанованы. Кинилэр көрөн-харайан, сууһансотон дьэһит ыраас, чөм курдук этэ, куруук эйэбэс, үөрбүт-көппүт бэйэлэрэ, сэргэх майгыларга бэйэтэ иһтер суолталааҕа.

Элизабет ЯДРЕЕВА, 1994—96 сс. «Сайды» оҕо эйгэтин дьэтиги методична.

МИН МАННЫК ЭТИИЛЭЭХПИН

Табыгастаах буолаарай...

Хонон турдах айы тыа баар балаһыаньыларын сирин олохтоохторун атылаһар дьобурдара, кыахтара мөлөөн иһэр. Кистэл буолбатах, хамнас, обо пособията, пенсия кэмигэр кэлбэт. Ол да иһин тыа сорох ыаллара килиэп да атылаһар кыахтара суох буолан, продавецтартан иэс ылаллар. Инньэ гынан чараас дууһалаах атыһыттар дьон кыһалбатын «сууһоттааба» аатыран, улахан суумалаах бородоуктаны иэс биэрэр түбэлтэлэрин таһаартыыллар. Маннык үлээһини госуларственнай-кооперативнай бас билини ыскайдаһын быһытынан сыаналанан, тустар үлээһиттэр эппиэккэ тардыллыахтарын сөп. Ол эрээри улуспо бырабылыаньыта улуспо пайщиктаахтарын кыһалгаларын билэр буолан, ааспыт өртүгэр атылаһынгга таһаарыллыбыт көтүтүүлэргэ сымнаһыар собуустук сыһаннаспыта.

Ааспыт икки-үс сыл туһары нэһилиэһинь ордор этин кыһын ханна да батарбакка гынан баран, эт салгылаабытын кэннэ, ирээрин буолан эрдэбинэ абалан туттара сатааһынара үгүс буолара. Кырдыга даһаны, киһи эрэ барыта ыраах таһаас илдьэригэр транспорты болло дэбигис булбат. Онон ордор бородоукталарын ыраах илдьэн туттарар-баттар кыага суох ыал нэһиликтэргэ үгүс буолуохтаах. Сорох сиргэ, төһө даһаны үрдүк сыанаба туһунттары иһин, онно тэрдэргэ бэрт элбэх сууманы төлүүхтүн сөп. Онон тыа сирин пайщиктаахтара, олохтоохторо мин этиилэрбин толкуйдаан көрүң. Харчы суох кэмигэр дьэ кэргэнгит күннээби көрсөр кыһалбатын дөбөнүк быһаарынар суолун ыйан сүбэлибин. Үөһэ эпитим курдук, маннык быһаарынан үлээһини эһиэхэ уонна улуспо табыгастаах уонна туолар кыахтаах суол. Олорор мистэбэтигэр баар улуспо маһанык баһыаньынан сөбүлүүр таһаарытын, бородоуктаатын атылаһар кыахтаабыт. Итинник усулуобуйага сөбүлэһэн туттарар түбэлтэбэтигэр күннээби кыһалбатын быһаарынабыт, ити бастакыта, иккиннин, улуспо остолобууйугар уонна халбаһы сыһаар сырынуу уу харчыны ороскуоттаабакка эрэ булунарыгар көмөлөһөүт.

Ф. ПРОТОПОВ, улуспо кырдыбас үлэһитэ.

«ЧУОРААНЧЫГЫ» ОБОЛОХ ҮЯЛ АХСЫН!

Күндү төрөппүттэр, эбээлэр уонна эһээлэр! Эһиги күн күбэй оворогут, сүрэхтэригит чоччута билигини кытта добордоспуттара быйыл 10 сылын туолла. Кэлэр 1998 сылга «Чуораанчык» («Колокольчик») түөрт төгүл таһыаба. Билиэхэ итинник кыабы «Сахаполиграфиздат» национальной компания сага полиграфической комплекса бээрде.

ларга улаханник кэрэхсэниэхтэрэ, дьонун бэлэх буолуохтара. «Чуораанчыкка» сурутуу индекса — 73992, «Колокольчикка» — 7393. Сыл аңарыгар сурутуу сыаната — 50400 солк. Дьокуюскай к. Орджоникидзе уул. 31 №-гэр баар Бэчээт дьэтигэр кэлэн сурутааччыларга маннык чэпчэти оһорулар. Куорат уонна республика киһи улустарын олохтоохторугар «кэлэн ылааччыларга» 36000 солк., «дьибэ тиздиллэх сурутуу» — 40000 солк. Билиги сурунаалбыт эһиги күүтүүлэх доборгутунан буолуохтун.

«Чуораанчык» сурунаал редакцията.

ХАҤААСТААХ ХАҤААХТАН

Өбүгэлэрбит кимнээхтэрий?

Билиги, сахалар, төрдү-бүтүн-ууспутун сэнээрни, кэнники кэмгэ улам дииригэни, архивнай матырыяалларга, үһүэйэнэргэ уонна фольклорга олоһуран чинчийи күүһүрэн иһэр. Кимтэн кининээхпитин, хантан хааннаахпытин билэ сатааһын бэрт эрдөөттөн саҕаламмыта. XVII үйэ бүтүүттэн Исбрандт Идесгит саҕалаан сахаларынан итэрэһиргээһин саҕаламмыта. Исбрандт Идес 1692 сыллаахха Москвадан Сибирин уһуордаан Кытай кыранысасатыгар тийбитэ. 3 сыл буһуан баран иуучча госуларствотын оччотобу правительствотын борудабын ситиһилээхтик толорбута уонна Москвага 1695 сыллаахха олунньуга төһүбүтэ. Оруобуна 300 сыл анараа өртүгэр 1696 сыллаахха Исбрандт Идес дьэнигини сорботун Берлингэ Менцель бэчээттээбитэ. Бу сахалар тустарынан маннайгы бэчээккэ тахсы Германияга буолбута. Идес дьэнигини Голландияга Амстердам куоракка Витцен (Н. Витсен) бэчээттээбитэ. 1730 сыллаахха сахалар тустарынан Полтаватаагы сэриигэ Карл XII армиятыгар сэриилэспит швед офицера Страденберг Стокгольмга сахалар тустарынан таһаарбыта. Бу эрдэтээни чинчийээччилэртэн саҕалаан О.Н. Бетлингк, Г. Вамберн, В. В. Радлов үлээрин саха улуу үченайа Ксенофонтос Г. В. 1937 сыллаахха «Ураанхай сахалар» дьин бөлөн чинчийитэ тахсыбыта. Бу саха нуруотун үрэтингэ үһүлүүчүлөөх үлэ этэ.

Эдьигээн, Өлөөн, Анаабыр, Булуҥ сахаларын төрүттэрин булаллар. Кинилэр оннуларыгар Бүлүүгэ олохсуйбут сылгы, ынах сүөһүлээх биһстэр (тоҕус төрүт-тээх учкурыканнар) — Бүлүү сахаларын төрүттэрэ, Бүлүүгэ кээнник тэнийэллэр, онтон сорохторо орто Ленага кэлэн олохсуйбуттара» дьин суруйар. Билигин саха нуруотун үһүс сүрүн чааһа «Саха» дьин үйүүр хааннаах омук бэйэтин тегиннэрин (тыгыннарын) кытта эмнэ Байкал арбаа эгээриттэн VIII үйэ ортогудтан саҕалаан орто Ленага көһөр. Бу үһүс көһүү XII үйэ иһиннэ бүтүтэ. Ити курдук Ксенофонтос этэрэнэн биһр сахалы (хуннуу) тыллаах эрээри, тус-туһунан төрүттээх билигини саха нуруотун үс сүрүн өбүгэлэрэ билигини Саха сирингэр кэлэн, хардарыта сыһаннаһыны олохтууллар. Араас кэмнэргэ кэлбит хуннуу тыллаах үс сүрүн өбүгэлэрбит биһр саха нуруота буолан сомоболоспуттар («Ураанхай сахалар» — 331—442 с.). Г. В. Ксенофонтос кэнииттэн саха нуруотун үскээһинигэр быһаарар суолтаны автохтоннай (олохтоох) сыдыааннар ылбыттара дьин С. А. Токарев этинтэ кинг уонна олохтоох дакаастабылы эрээр. Бэрт кизг, араас көрүгүнээх матырыяаллары түмэн, ырытан саха омук үскээһинин туһунан балачча дакаастабыллаах үлэни академик А. П. Окладников оһорбута. Кини этэрэнэн саха нуруотун үскээһинигэр баһылыр, быһаарар суолтааһынан собурууттан кэли эменнэр буолбуттара. Саха нуруотун биһр чутастаагы сүрүн өбүгэлэрини Прибайкалье курыканнара буолаллар дьэбитэ. А. П. Окладников саха нуруотун састаабыгар киирбиттэринэн ааһара-руллүбүт биһстэр билигини

төрүт олохтоохторо. Кинилэр ахсааннарыгар сыланнары, боробоннору, ону таһынан баар дьин намнары киллэрэр. 2. Сүөһү итээччи «кыргызтар» — кинилэр ааттара эрэ ахтыллар дьин бэлиэтирэр. 3. Хоролдор — саха нуруутугар түспэ кириин быһытынан — хоро-буряттары ситимнирэр. 4. Омоһой удуурдара, кинилэри атынник ураанхайдар дьиллэрэ — бу билигини тывалар — Омоһой удуурдара Элэй кэлбитин кэниэ Үөдэйгэ олохсуйбуттара. 5. Бүтэник уонна саамай суолталаах чаас — Элэй дьонно «Эллэйдэр» саха культуратын собурууну түүрдүү сыдыааннарын, саха культуратын илдьэ сыдыааччылары ааттаабыта. Архестог И. В. Константинов сахалар антропологической типтэрэ олоһун буларыгар түһрт кэрдис кэни киллэрбитэ. Саха нуруотун төрүт былыргытан этнической исторياتын үөртэр килинэн академик А. И. Гоголев буолар. А. И. Гоголев саха культуратын састаабыгар киирэр саамай былыргы чааһынан былыргы скиф культуратын сабыдыала баар дьин быһаарбыта. Аан бастаан хайалаах Алтай Парык хочотун олохтоохторун культуратыгар көстүбүтэ. Олор сорох өттүлэрэ былыргы түүрк культуратын нөһүө сахаларга бэриллэн билигин тобох (реликт) быһытынан, ол эбэтир археология матырыяалларыгар көстөллөр. Өлбүт дьону аттаан көмүү, олох дьаһах араас малларыгар, киргэллэргэ, ойуулуур-дүүһүнүүр искусствога көстөллөр (кыыл стил). Түүрдүү культура төрүттэрэ Лена сүөһү итээччилэрин үгэс буолбут культуратын уопсай тутуллара, кинилэр (Бүтүүтүн 4 стр. көр).

Эһиил ветпуун 75 сыла

Саха сирингэр ветеринарнай сулууспа тэриллибитэ 100 сыла туолбутунан сибээстэн биһргэ үлэлиир дьонум үлэлиир-хамнастарын түбүктэрин туһунан көпсөөһүн баһарабын. Ветеринарлар үлээрин өссө оһуолаба үөрэнэр сылларбар билбитим. Уруккута «Комсомольскай» совхоз Хатастаабы отделеһиетгар ветеринарларын М. А. Готовцева, Е. А. Григорьева уонна да атыттар үлэлииллэрэ. Оччолорго билиги, оһуоланы 1973—75 сыллардаахха бүтэрбиттэр И. Хомуस्ताахан Үүнэргэ оһорон үлэлиирбит. Төһө да тыа сирингэр улааппыт иһин сүөһү ыарытын, көрүүтүн-харайытын билбэт этибит. Сүөһү араастаан ыалдыр, оһолонор да түбэлтэ баар буолара. Онон барытыгар Матрена Алексеевна, Екатерина Афанасьевна сүбэ-ама биэрэллэр көмөлөһөлөрө. Транспорт, телефон суох буолан ыскал тирээтэбинэ кыһын сыарбалаах атынан түүн буоллун, күнүс буолун баран ветеринары аһалаллара. Онон сайыгы кэмгэ ветеринарнай үлэһиттэр фермаларынан тарбаһан оһорлорго. Хатаас отделеһиета кизг территориялаах, хас да биригээдэлээх, фермалаах этэ. Онон айаныырга кэлэргэ-барарга эрэйлээх буолара. Ветеринар үлэтэ син биһр эмп үлэһитин үлэтин кэриэтэ элбэх билини-көрүүнү, тулуурду эрээр. Сүөһү да мэлдьи дорубай буолбат, хаһан бабарар ыалдыан, сыстыганнаах ыарыларынан сугулуон сөп. Сыстыганнаах ыары тарбамматын, нэһилиэһинь дорубай үүтүнэн-этинэн хааччыларын туһугар ветеринарлар үлэлииллэр. Онон кэммиттэн-кэмигэр былаан быһытынан сэрэтэр-эмтир мэропрятислары ытталлар. Кинилэр кыһамнылаах үлэлэрин түмүгэр араас кытталлаах ыарылар: сэллик, бруцеллез уо.д.а. аһыаа-

тылар. Ветеринарлар бэйэлэрин да харыстаммакка үлээһиннэрин түмүгэр профессиональнай ыарыларга халтараллар. Хомойуох иһин Е. А. Григорьева баара-суоһа 35 саастаагар профессиональнай ыарыһын ыалдыан билиги кэккэбиттэн туораабыта. Баара буоллар билигин да үлэли сылдьар буолуох этэ. Кини туһунан ахтыбатахпына дойдум дьонно да сүөргүлөөхтөр. Ол курдук үлэтигэр бэриһиллээх, дьонго-сэргэбэ эйбээс сыһаннаах, аламабай киһи этэ. Екатерина Афанасьевна ыалдырын туһунан хаһан да үгэсэрэбэт, кэпсээбэт буолара. Онтон ыалдыбыт сүөһүгү хайаан да үтүөрдэрэ. Урут ветеринарнай специалистар совхозтартан хамнастаналлара, эминэн, туттар тэрилинэн хааччыллаллара. Онон 1991 сыл кулун тутартан ветеринарнай управлеһиета сыһаарыллан олохтоох бюджеттан үбүлэнэллэр. Билигин 17 нэһиликкэ уонна Нам селотугар барыта 10 ветучасток, 4 ветпуун, 5 ветлечебница уонна биһр ветеринарнай-чинчийэр лаборатория бааллар. Билигини туруунан ветеринарнай үлэһиттэр син эмнэ атын тэрилтэлэр курдук үп-харчы, бюджет туруга кытаанабыттан үлэлэригэр-хамнастарыгар, олохторугар-дыаһтарыгар үгүс ыарыаттары көрсөллөр. Саамай наадалаах эмтэри да атылаһарга харчы суох. Спецтаһас, араас коммунальнай өгө иһин төлөбүрдэр, оборудованиэ, туттар инструмент туһунан этэ да барылыбат. Эгэ айан, командировка ороскуота төлөнүө дуо? Суоһ буоллаба дьин. Нэһилиэһиньтэн элбэҕэ суох үп киирэр. Ветеринарнай өгө иһин киирбит үп араас ороскуоттарга барар.

Билигин эмп сыаната ыарахана бэрт, ырааһынан тийбэт. Биһр үксүн харчылар суох буолан дьон сүөһүлэрин эмтэллэттэр. Соробор, хааннааһынгга да абалбат буолан иһэллэр. Ветспециалист иһэрин көрдөхтөрүнэ хотоннорун хатаан кэбиһэр түбэлтэлэрэ көстүлэрир. Коллективнай предприятиялар, баһынай хаһаайстыбалара иэстэрин төлөөбөттөр. Сордохтор хардарыта аахсымыларыгар дьэ биэрэннэр билигин хас да ветлечебница, аптека үлэлир буолла. Үлэлииргэ баар ыарахаттары аахсыбакка дьон дорубуйатын туһугар, дьэ сүөһүтэ араас кыыллар ыарыларыгар халтарбатын наадатыгар ис сүрэхтэригэр кыһаллан үлэлир специалистар аһыага с,охтар. Холобур, эдэр специалистар управлеһиета аптекара, фельдшер Михайлова Т. П., Нам селотун аптекара Шелковникова Л. Л., Таастаах ветпуунун сибээсисэйэ Игнатьева Н. Р., ханнык да үлэттэн акааастамматтар. Веттехник, онтон наада буоллаһына кассир, машинистка да буолан ыаллар, ыгырыга эмнэ сылдьаллар. Татьяна Петровна эбээһиниһэ эмп булан аһалы, хааччыыы буолар. Былааннаммыт үлээри кытыга өрүүтүн кыһанар. Луиза Лукиничналы иккиэн профком чилиэннэрэ, тэрилтэ общественинай олоһор активнайдык кытталлар. Нина Романовна эмнэ Намга оһорун саһана бастык общественина этэ. Кинилэр үһүн иккили оһолоохтор, ыал ийэлэрэ. Онон дьэлииргэр-уоттарыгар да түбүктэрэ бааллар. Лаборатория хааны чинчийинэн эрэ

мунурдаммат. Тыа хаһаайыстыбатын бородоуксуйатын уо. д. а. анализтаан туһаба таһарын, тахсыбатын быһаарар. Ону тэнгэ эмтээх оттору хомуйаллар, эмтэри бэлэмнииллэр. Партизанга учаастак сибээсисэйэ Скрябина П. И. үлэһиттэрин усулуобуйаларын туһаарга туруулаһар. Кини кыргытара Светлана Аргунова, Джулиана Саввинова эмтир сүөһүлэрэ үтүөгө оһорулар кыһаналлар. I Хомуस्ताахан Алексеева Л. А., Охлопкова Г. И., Хатырыктан Суханова Г. Р. тымны-куйаас дьини аахсыбакка үлэлииллэр. «Айболит доктор» оруолун үгө суобастаахтык толороллор. Хатын Арыс ветлечебницатын сибээсисэйэ, профком председателэ Эверстов С. Д. үлэлир дьэтиин-уотун, аптекатын биһр курдук оһонсон, үлэлир усулуобуйаны туһуаран үлээннээхтэрин улаханник үөртэ. Эдэрдэргэ опыттаахтар, үлэ ветераннара Попова А. А., Окоченикова К. Я., Никанорова В. А., Одосоев К. П., Гоголева Н. Н., Протопопова А. И. төһө да пенсияба табысталлар сүбэ-ама буолан үлэли-хамсы сылдьаллар. Хомойуох иһин быйыл 100 сыллаах юбилейтын кыһан бэлиэтээбэтибит. Ветеринарбытын да, үлэ бастыгынын да чинэстээһин тэриллибэтэ. Ити барыта үп-харчы суоһуттан кыаллыбакка хаала, хантан да көмө оһонулуубата. Аны кэлэр сылга улуска бастакы ветеринарнай пуун аһылыбыта 75 сыла туолуохтаах. Ону үчүгэйдик былааннан бэлиэтээһини тэрийэргэ улус дьаһалтата, тыа хаһаайыстыбатын управлеһиета көмөлөһөллөрүгэр ветеринарнай үлэһиттэр эрэнэллэр. Татьяна ПРОТОПОВА, ветеринарнай управлеһиета кылаабынай бугалатера.

Өбүгэлэрбит кимнээхтэрий?

(Иннин 3 стр. көр.)

сагар сагаларын сүннүнэн (тердүнэн) буолбуттара.

Ол ээрэ былыргы түүрдэр кэмнэринээри Алтай түүрдэрэ — түрчюлөр саха норуотун үөскээнигэр быһаччы кыттыны ылбатахтара.

Турчюлөр культураларын сабыдыалыгар ылларбыт икки түүрдүү бөлөх быһаарар оруолу ылбыттар. Собыруу Сибир уонна Байкал арбаа энээринээри түүрдүү биистэр. Бастакыта былыргы кыпчактар.

Былыргы сахалар «кыпчакты» культураларыгар дыону аттаах көмүү, ыйыты бэлиэтигэр маарынныр куормалаах ытарба, геометрической «нуор соорох көрүннэрэ, курдатты тэһиттээс ойуулаах хатабай металл кизгэлээр, кутуу металл түүхтэр.

Иккитэ — сахалар үөскээнигэр бэлэччү улахан суолтаны ылбыт Байкал арбаа энээрингэр VI—X үйэлэргэ олобут курыкканнар.

Кинилэр хуннары кытта сибээстээх төлө-биистэр Хотугу салаалара этилэр. Курыкканнары кытта сахалар өлбүт киһини уматыылара, дьизэлэрэ-уоттара, халын ойбоостоох туйу күөстэрэ о.д.а. ситимниллэр.

Ити икки культура биер сомобо буолуулар, онон саха культуратын мировоззрениетин олобун үөскээтинлэрэ Байкал арбаа энээрин хотугу арбаа өттүгэр Ангарага буолбута. Манна кыпчак, кыргыз, курыкан этнической бөлөхтөрө булкусуттара. Сахалар Киин Азиятаабы раса типичней представителлэрэ.

Бу раса Байкальскай уонна Собыруу Сибирдээби расалар икки ардыларынаабы расаларынан буолар. Бу Киин Азиятаабы раса былыргы байкальскай раса европодтары кытта булхунууттан үөскээбитэ.

Бу раса олох хойут үөскээбитэ дин чинчийээчиллэр этэллэр. Онон сахалар төрүт өбүгэлэрэ кэлиэхтэригэр диэри Саха сирингэр байкальскай раса дыоно олобуттара. Саха норуо-

тун үөскээнигэр Саха сирин төрүт олохтоохторо (автохтоннар) эмнэ кыттыны ылбыттар гынан баран, сүөһү итээчиллэр культуралара чаччы баһылыр суолталааба.

Сахалар үгэс буолбут материальной-духовной уонна мировоззренческой культуралара б. э. иннинээри маннайгы тыһыныча сылларга о.э. 3000 сылар анараа өртүгэр Евразия истинтэрин быһаһын тухары таһаарыт скиф-сибир культурнай үгэһиттэн силлэрдэр дин буолла. Бу академик А. И. Гоголев билигин кэмгэ үһүлүчүлаах дакаастамыт теорията буолар. Сахалар төрүтэригэр сабыдыалы онорбут скифтери өссө история аратынан аадалларын Геродот суруйан турар. Грецияны сэринлэн кирибит Персия ыраахтаабытын Керск сэринтигэр баар сахалар курдук үрдүк хоробор бэргэлээх, ыстааннаах, ох саалаах, кыпчаалаах сагара дин ааттанар ураты сүгэлээх эбиттэр.

Скифтер, сахалар түүрдүү тыллаахтара.

Норуот былыргы сэнээрэ эрэллээх исторической төрүт (источник) буолаллар дин историктар этэллэр.

Норуот былыргы сэнээрэ уонна кэпсээннэрэ саха омугун легендарнай төрүтэринэн Омобой, Элэй, Улуу Хоро ааттаналлар. Омобой үксүгэр монгол, бурятскай хааннаах дин кэпсэниллэр.

Байаантай улууна (Баарабай Баатылы) дин уолуттан Нам улууна. Аан Эрэнэ дин уолуттан удуордаан Атамай, Синтэ, Көбөкөн, Түбэ, Арбын, Куокуй Кэбээин дыоно үөскээбиттэрэ.

Элэй удуордарынан буолааллар: ханаластар, малдыбардар, Бүлүү ханаластара, мэнгэлэр. Эркин Абадан уолуттан. Дьуон Дьагалы уолуттан Боотурускай улуус (Чурапчы), Амма, Таатта, сорболоро, Болотой Орхонтон Мэнэ улууна, Дэли Дархантан Борофон, Дүпсүн улууста-

рын уунаталлар.

Хас улуус аайы Элэй удуора буолбатах туора уустар эмнэ бааллара. Боотурускай сыланнар, бөтүннэр, дыохсофонор, алабырдар. Улуу Хороттон Нам улуунун II Үөдэйэ үөскээбитэ. (Хоро улууна) Сэнэн этэринэн хоролор сахаттан тусна сагалаахтара. Нам улуунуттан Бүлүүгэ көһүү элбэх этэ. Үөһэ Бүлүү, Орто Бүлүү, Марха улуустарыгар 6149 киһи Нам улуунуттан төрүттээхтэр: модуттар, атамайдар, үөдүгөйдөр (үөдөйдөр), бөтүннэр, намнар барбыттар.

Саха омок уопсай биер төрөөбүт-үөскээбит дойдулаахпыт — ол Саха сирэ. Биһиги төрүттэригэр кини туттуу, кинилэр олорон ааспыт олохторун үөрэти өссө дингэннэр. Генеология үөрэбинэн дьарыктанар ученайдар саха норуотун иннигэр өлбөт-сүппэт уһун үйэлээх үлэлэрэ дьэ сага биллэн эрэр Эргис, Ксенофонов, С. Боло, Г. В. Попов, Ф. Ф. Захаров у.д.а. дьарыктанан урукку историяны тыһынаах гына сибээстир ученайдардаах боулаамыт, билигин үгэс дыонор генеологиян дьарыктаналлар.

Биһиги төрүттэригэр уонна удуордарытын үөрэтигэ болгомото уруулан иһэр. Филологической наука кандидата Г. В. Попов уһулуучу көмөтүнэн, Ф. Ф. Захаров онорбут Болотоно нэһилигин Эршовтар родословнай дара эмнэ историяны кытта бары сахалар курдук быстыпат сибээстээхтэрин суруйаллар. 1991 сыллаахха учууталым Г. В. Попов чааһынай суругар мытан турар: «Элэй Боотур — Дьуон Дьагылы, Хатылы, Уот Айх Куудугса (Улуу Куданса)

икки уола Батас Мөндүкээнтэн Кривошапкинар, ийбинэн, абаҕабытынан Новгородовтар үөскээбиттэрэ. Аан Эрүөчэй — Аан Төбүтэй, Үөчэй баай 1642 сыллаахха П. Головин түрүтүгэр Якутскайга өлбүтэ. Нам Мымаах кинээс өрө туруутун биер биллэр салайааччыта. Барыта Головин 27 киһини ыйаан өлөрбүтэ. Үөчэй уола Үрүг Бас Болотоно — бу нэһилик аата буолбута. Күтэмэй — 1740—1812, Хочоойук (1768-1741), Кузьма — Иннокентий Ершов (1836 сүрэхтэнэр — Андрей — 1869 — Лев оҕолоро, Николая, Ульяна, Степанида, Илья — мин аҕам, Агафья, Мария, Мария (Колмогорова), Евдокия төрөөбүттэрэ. Ийэм аҕата Кривошапкинар, Уот Субуруускай, Василий, Дмитрий барыта 6 Кривошапкинарны Аммага Чычымааха бандыыттар ревкомөөцтары өлөрбүттэрэ.

Ийэм үстээх оҕо хаалбытын аймахтара кистээн Амаҕа киллэрбиттэрэ. Аҕам биригэр төрөөбүт балта Мария Ивановна (нитиллибинтээн) Ершова—Колмогорова Саха республикатын үтүөлүк учуутала, Намга, республикаҕа биллэр советскай партиянай үлэһит В. Е. Колмогоров кэргэнэ Мария Ивановна улахан уола — Российскай Федерация Генеральнай прокурорун солбуяаччы (генерал-полковник) Мария — балет артиһа, уолаттар бары үлэһит, ученай буоллулар. Түмүктэн эттэххэ генеологиян дьарыктаннаах саха норуотун историятын эпнитигэр-хаамытыгар ингэринэн, культуратын, мировоззрениетын сүтэрбэккэ саханы саха дэтэн норуот быһытынан сайдар кэскиллээхпит.

ТУҤАНЫЛЛЫБЫТ ЛИТЕРАТУРА

1. Ксенофонов Г. В. «Ураанхай сахалар». Национальное издательство Республики Саха (Якутия) 1992 г.
2. Ксенофонов Г. В. «Элэйада».
3. Гоголев А. И. Историческая этнография якутов. 1986 г.
4. Токарев С. А. «Общественный строй якутов XVII—XVIII вв.» Якутск 1945 г.
5. Серошевский В. Л. «Якуты» М. 1993 г.
6. Материалы по истории Якутии I—III Якутск
7. Попов Г. В. Хантан хааннаахпыт? Якутск
8. Попов Г. В. Частное письмо Ершову В. И. 1991 г.
9. Родословная таблица Ершовых 1991 г. сделанная Ф. Ф. Захаровым, выписал Попов Г. В.

В. ЕРШОВ,
Хатырык.

ИҢИРЭХ ТЫЛЛАР

Күндү ийэбитин, эбээбитин, эдьийбитин, тыыл ветеранын, РСФСР тыатын хаһаайсытыбатын туйгунун Арбын нэһилиэгэр олоор ДЬЯКОНОВА Матрена Егоровнаны 70 сааһын томточку туолбутунан итиник-истиник эбэрдэлибит! Баҕарабыт чэгийн-чэдик доруубуйаны, оҕолорун, сиэннэрин, бар дыонун үөрдэ-көтүтэ сылдьалларыгар, үгэскинэн тахсар күнү көрсө эрдэ туран, түбүктээх үлэттэн соло булбакка уһундук дьоллоохтук, үтүө төлкөлөөхтүк олоорорго.

Оҕолорун, сиэннэрин, Васильевтар, Румянцевтар, Эверстовтар, Поповтар.

Күндү эдьийбитин Таллан Бүрө аатынан Бөтүн орто оскуолатын учууталын КУГДАНОВА Роза Михайловнаны «СР үөрэбин туйгуна» үрдүк ааты ылбыккынан истиник эбэрдэлибит, кытаанак доруубуйаны, уһун олобу, айымнылаах үлэни баҕарабыт.

Макаровтар.

М. К. АММОСОВ ААТЫНАН УЛУУСТААБЫ ФОНДА ТЭРИЙЭН БЫТАР БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ЛОТЕРЕЯ АХСЫННЫ 25 К. ООНЫНОР

- «УАЗ» автомобиль;
- квартира;
- улуус киинигэр уһаайба;
- дьизэ терилин гарнитура;
- 2 камералаах холодильник;
- видеокамера;
- өгнөөх телевизордар...

уонна өссө да атын эгэлгэ 2500 бириистэртэн талбытын — ЭИИЭНЭ!

Юбилейнай лотерея билиэттерин почтаттан, маҕаһыныннан уонна тарбатааччылартан атылаһаргын умнума!

Дьокуускай к. главпочтамыгар уонна киһи отделениеларыгар лотерея билиэттерин атылаһаһын ахсынньы 15 күнүнэн түмүктэнэр.

Тизэтигин, дьолгутун мүччү тутуман!

ДЬИЭБЭ СУРУТУУ — БУ СОНУН

Эн улуус киинигэр олоробун, аныгы олох сиэринэн иллэн кэмин кырыымчык... Улуунун хаһыатыгар сурутар баҕалааххын эрээри — почта тэйиччи, халлаан тымныйда, уулуссаҕа халтараан...

Бу кыһалҕаны «Энсиэли» бэйэтэ быһаарар! Эн биридэ телефонунан сайаапка түһэрдин да кэлэр сыл ангарыгар эрэллээх доборун «Энсиэли» дьизэбэр тийэн кэлэ туруоҕа.

Үлэ чааһыгар 2-11-41 телефонунан адырыскытын, ааккытын-суолгутун, тобоостоох бириэмэбитин эттигит — онон бүтэр! Редакция үлэһитэ тийиэ — дьизэбэр баар эрэ буол.

Ахсынньы 10 күнүгэр диэри — «Энсиэлини» дьизэ сурутуу барар, түгэни мүччү тутуман!

К ВНИМАНИЮ ВСЕХ ФИЗИЧЕСКИХ, ЗАРЕГИСТРИРОВАННЫХ В КАЧЕСТВЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ, ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ, В ТОМ ЧИСЛЕ КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ!

ГНИ по Намскому улусу напоминает что, по Указу Президента РС(Я) от 10.11.95 г. «О Государственном реестре налогоплательщиков — физических лиц», все вышеназванные лица обязаны ежегодно представлять в налоговую инспекцию сведения о выплатах, произведенных физическим лицам независимо от того, состоят они в трудовых отношениях или нет. Срок представления сведений о доходах физических лиц за 1996 год истек:

- 1 февраля 1997 г. при численности работающих 100 человек;
- 1 марта 1997 г. при численности работающих 100 и более человек.

Еще не сданных сведения просим срочно предоставить! В соответствии с Указом налоговой инспекция за непредоставление сведений или предоставление недостоверных данных (в том числе, отсутствие паспортных, адресных данных) будет применять следующие финансовые и административные санкции:

- налагать на руководителей предприятий, на физических лиц, зарегистрированных в качестве предпринимателей, административные штрафы от 5 до 50-кратного размера установленного законом размера ММОТ;
- приостанавливать операции по расчетным и иным счетам в банках и других финансово-кредитных учреждениях;
- вносить в соответствующие органы власти представления о лишении юридических и физических лиц лицензий на право занятия соответствующими видами деятельности.

Также согласно этому Указу предприятия, численность работников которых 100 и более человек обязаны предоставлять сведения на магнитных носителях. В настоящее время для предприятий обязанных, а также желающих представлять сведения на магнитных носителях налоговая инспекция по Намскому улусу распространяет бесплатную информационную систему «Совокупный годовой доход». Для его получения вам необходимо подойти в налоговую инспекцию с двумя чистыми дисками 1,44МБ. За справками обращаться по тел.: 22-2-70.

Налоговая инспекция по Намскому улусу.

ОЙ ДУОРААНА

ИСТЭР КУЛГААХ, КӨРӨР ХАРАХ БУОЛУОҔА

Радиота суох ыаллар, соһуйуман, онуктар бааллар, күннээби сонуну телевизортан истэбит-билэбит. Ол ОРТ бастакы каналын программатын биэринтигэр дыонго-сэргэбэ табыгастаабынан кэмнээн-кэрдистэнэн, наарданан-талыллан олохсуйбутун хааннары тардан, халбарытан, хойуттан, икки чаас кэнникэлэтэн көрдөрүү төрдүттэн табыгаһа суоба чуолкай.

Саатар кыһалҕа кыпчыттаран, ыараханга баттан, быстах быһыыланы эбитэ буоллар ылыннан-билинэн тулуйа түһүлүө этэ. Телевидение биэринтэ уларыйыта сымһатын туһунан үлэ ветерана А. И. Ксенофонов этинтин кытта сөбүлэһэбин уонна өйүүбүн.

А. НОВГОРОДОВ,
Нам с.

Реклама • Биллэриилэр • Реклама

ИНБЭЛИИТТЭР КҮННЭРИГЭР АНАЛЛААХ «ЫРА САНААМ КЫНАТТАННЫ» ДИЭН ИНБЭЛИИТ ОБОЛОР БИЭЧЭРДЭРИН ПРОГРАММАТА

1. Эбэрдэ концерт. И. Е. Винокуров аатынан оҕо музыкальнай оскуола үөрэнээчиллэрин (дир. Атласов Н. Н.) уонна улуустаабы культура дьэтин үккүү куруһуогун кыттылаахтара (сал. Алексеев С. Г.).

2. Араас маассабай ооньуулар, мини-конкурстар.

3. «Дьоллоох оҕо саас» — дин ойуулуур-дьүһүнүүр дьобуру көрүү балаһыанньата:

- 1). Уруһуй (тушь, гуашь, кырааска, фломастер).
- 2). Апликация (таҕастан, өгнөөх кумааһыттан).
- 3). Бумаҕнай пластика.

Бу көрүү аайы саастарынан 3 бөлөбүнэн араарыллан сыанабыл бэрлииллэхтэр:

- 1 бөлөх — 7-гэр сааст.
- 2 бөлөх — 8—11-гэр дьэри сааст.
- 3 бөлөх — 12—16-гар дьэри сааст.

Бытыллар бириэмэтэ: ахсынньы 4 күнэ, 14 чаастан, миэстэтэ: Норуот айымнытын уонна сыннылаһын киинэ.

Тэрийэр комиссия.

В связи с утерей паспорта на имя Слепцова Илья Гаврильевича считать недействительным.

«Энсиэли» — Нам улуунун маһмата; 678040, Саха Республика, Нам с. Октябрьскай уула, 1. Учредителлэр: Нам улуунун дьаһалтата, «Саха-полиграфиздат» национальнай компания. С. Р. бэчээт уонна маассабай информация конүлүн көмүскүүр региональнай инспекциянан регистрацияламыт № Я 0095.

Нам улуунун типографията: 678040, Нам с. Левскай уул. 85. Формата А3. Кэсмөйө 1,0 бөч. лис. Нэдиэлэүө үстэ тахсар. Индексэ 54889. Тираһа 1696. Бэчээтэннэ 01.12.97 с. Сакаһын №-рэ 132

Редактор В. Г. КАСЬЯНОВ.

ОТДЕЛЛАР: информация, сурук, төрүт культура — 21496, иллюстрация уонна реклама (секретариат) — 21640, Бухгалтерия — 21141. «Нам» телерадиостудия — 21632.

Сурукка ааккытын-суолгутун, үлэбитин, дьизэит аадырыһын чуолкай ыйыт. Автор этэрэ мөддьү хаһыат санаатыннын биер буолуохтаах дин буолбат.